

UNIVERZÁLNA SUKCESIA – DEDENIE

Delačné dôvody

Povolanie k dedeniu (delácia) spočíva na dvoch delačných dôvodoch: testament a zákon, ktoré sa v práve rímskom navzájom vylučovali:

*neque idem ex parte testatus et ex parte intestatus decedere potest*¹³

Prednosť malo dedenie testamentárne. Kým existovala možnosť, že sa dedičom stane ten, kto bol ustanovený v testamente, neponúkala sa pozostalosť dedičom intestátnym.

Inak v slovenskom práve.

§ 461 ods. 1 OZ SR: *Deď sa zo zákona, zo závetu alebo z oboch týchto dôvodov.*

Ods. 2: Ak nenadobudne dedičstvo dedič zo závetu, nastupujú namiesto neho dedičia zo zákona. Ak sa nadobudne zo závetu len časť dedičstva, nadobúdajú zvyšujúcu časť dedičia zo zákona.

Delácia a adícia dedičstva

V súvislosti s nadobudnutím dedičstva treba rozlišovať:

- a) povolanie k dedeniu (delácia) a
- b) nadobudnutie dedičstva, ktoré v prípade dobrovoľných dedičov predpokladalo prijatie pozostalosti (*aditio*).

*„Delata“ hereditas intellegitur, quam quis possit adeundo consequi.*¹⁴

Ponúknutá pozostalosť znamená, že ju prijatím možno nadobudnúť.

Vo vzťahu k dedičom, ktorí nadobúdali pozostalosť prostredníctvom adície (tzv. dobrovoľní dedičia – *heredes voluntarii*), predstavoval okamih nastúpenia delácie vznik právnej možnosti stať sa dedičom určitého poručiteľa. Momentom delácie vzniklo dobrovoľným dedičom právo sukcedovať do pozície zomretého (*successio in locum defuncti*), *ius successionis*, ktoré

¹³ Just. Inst. 2, 14, 5.

¹⁴ Terentius Clemens 5 ad l. Iul. et Pap. D. 50, 16, 151.

však k sukcesii nemuselo viesť nevyhnutne. Na to, aby sa realizovalo, musel k nemu pristúpiť ešte súhlasný prejav vôle povolaného, adícia.

Ak dedič pozostalosť odmietol, spôsobil tým zmarenie delácie, stratil *ius successionis* a s ním aj možnosť nadobudnúť na základe danej delácie pozostalosť.

Z delácie vyplývajúce právo prijať alebo odmietnuť dedičstvo muselo byť vykonané samotným delátom, na jeho dedičov neprechádzalo. **Transmisiu dedičstva**, tzn. vstup dedičov deláta, ktorý zomrel síce po delácii, ale pred tým, než pozostalosť prijal (adícia), do práva z delácie (tzn. do práva pozostalosť prijať), klasické civilné rímske právo nepoznalo.

Transmisia dedičstva v ABGB:

§ 809 ABGB: *Stirbt der Erbe eher, als er die angefallene Erbschaft angetreten oder ausgeschlagen hat, so treten seine Erben, wenn der Erblasser diese nicht ausgeschlossen, oder nicht andere Nacherben bestimmt hat, in das Recht, die Erbschaft anzunehmen, oder auszuschlagen*

Ak zomrie dedič pred tým, ako ponúknutú pozostalosť prijal alebo odmietol, tak nastupujú jeho dedičia do práva pozostalosť prijať alebo odmietnuť, za predpokladu, že ich poručiteľ nevyhlásil, alebo neurčil iných náhradných dedičov.

Adícia dedičstva sa nielen nevyžadovala, lež ani nepripúšťala u dedičov nevyhnutných (*heredes necessari*), ktorí dedili bez ohľadu na svoju vôľu. *Iure civili* získavali postavenie dediča v dôsledku samotnej delácie a ihneď v okamihu, keď nastala. Deláciou vzniknutejšie *ius successionis* sa realizovalo, zmeňilo na skutočnú sukcesiu ihneď v okamihu svojho vzniku. Delácia preto u nevyhnutných dedičov nepredstavovala právnu možnosť stať sa dedičom, lež právnu nutnosť byť dedičom poručiteľa. Okamihom delácie boli *heredes necessari* k pozostalosti pripútaní *necessitate iuris*.

Slovenský OZ nevyžaduje prijatie dedičstva, priznáva však k dedeniu povolanému právo dedičstvo odmietnuť.

§ 463, ods. 1 OZ: *Dedič môže dedičstvo odmietnuť. Odmietnutie sa musí stať ústnym vyhlásením na súde alebo písomným vyhlásením jemu zaslaným.*

§ 464 OZ: *Vyhlásenie o odmietnutí dedičstva môže dedič urobiť len do jedného mesiaca odo dňa, keď bol súdom o práve dedičstvo odmietnuť a o následkoch odmietnutia upovedomený. Z dôležitých dôvodov môže súd túto lehotu predĺžiť.*

§ 465 OZ: *Dedičstvo nemôže odmietnuť dedič, ktorý svojím počínaním dal najavo, že dedičstvo nechce odmietnuť.*

Okamih nastúpenia delácie:

1) *Moment smrti poručiteľa:*

- a) Ak bol dedič v testamente ustanovený bez pripojenia podmienky, nastupovala delácia v prospech dediča ustanoveného v prvom stupni zarovno s testátorovou smrťou.
- b) Ak poručiteľ zomrel bez zanechania testamentu ponúklo sa dedičstvo najbližšiemu intestátnemu dedičovi v momente smrti poručiteľa.

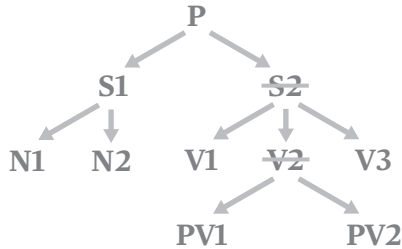
2) *Neskôr – až splnením podmienky* (t.j. nastúpením určitej budúcej udalosti, ktorej splnenie je zatiaľ neisté):

- a) Ak bol dedič v testamente ustanovený pod suspenzívnu podmienkou, nastupovala delácia až splnením kondície.
- b) Uvedené platilo i pre všeobecnú substitúciu (*substitutio vulgaris*). Aj *substitutus vulgaris* bol dedičom k dedeniu povolaným pod suspenzívnu podmienkou a síce: „ak sa dedič ustanovený v prvom stupni dedičom nestane“ (*si institutus heres non erit*). Kým existovala možnosť, že sa dedičom stane inštitút, substitútove konanie smerujúce k prijatiu, či odmietnutiu dedičstva bolo bez právnych následkov. Delácia *ex substitutione* nastúpila až v okamihu, keď bolo isté, že inštitút dedičom nebude.
- c) Ak poručiteľ zanechal testament, bolo intestátne dedenie podmienené (*condicio iuris*) tým, že sa na základe daného testamentu nikto dedičom nestane. Delácia v prospech intestátneho dediča preto nastala až v okamihu, keď bolo zrejmé, že testamentárny dedič dedičstvo nenadobudne.

Osoba, ktorá sa mala stať dedičom, či už z testamentu alebo zo zákona, musela žiť a byť spôsobilá dediť nielen v okamihu smrti poručiteľa, ale aj v okamihu skutočného nastúpenia delácie (ak táto nastala neskôr). Dobrovoľní dedičia museli pozostalosť i osobne prijať.

Dedenie podľa kmeňov

Poručiteľ, ktorý zomrel bez testamentu, zanechal jedného syna (S1), dvoch vnukov (N1, N2) zo žijúceho syna S1, vnukov (V1, V3) po skôr predumrelom druhom synovi (S2) a pravnukov (PVI, PV2) po predumrelom vnukovi (V2). Kto bude dedičom podľa Zákona XII tabúl?

Poručiteľ testament nezanechal. V okamihu jeho smrti teda nastúpila deľacia *ab intestato*.

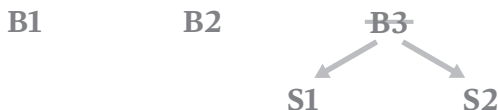
Všetky uvedené osoby patria medzi vlastných dedičov (*sui heredes*) a teda do prvej dedičskej skupiny podľa Zákona XII tabúl. Vnuci a pravnuci dedia však iba za predpokladu, že ich predchodca, ktorý sprostredkoval agnátske príbuzenstvo s poručiteľom, v okamihu nastúpenia deľacie *ab intestato* už nežije. Z toho dôvodu sú N1 a N2 z dedenia vylúčení.

Bližší príbuzní z dedenia nevylučujú príbuzných vzdialenejších, ktorých priamy predchodca už nežije. V1, V3 môžu preto dediť popri S1, rovnako ako môžu popri týchto potomkoch dediť aj PV1 a PV2. Vnuci/vnučky, pravnuci/pravnučky však vstupujú iba do podielu svojho otca, ktorý si rozdelia rovnakým dielom. Pretože do úvahy prichádzajú viacerí, vo vzťahu k poručiteľovi rozdielne vzdialení potomkovia, pozostalosť sa medzi nich rozdelí **podľa kmeňov** (*in stirpes*). V dôsledku toho budú dedičské podiely nasledovné:

Pretože boli pôvodne dvaja synovia, t. j. dva kmene, pozostalosť sa rozdelí na dve polovice. S1 nadobudne celú polovicu. Polovica, ktorá by patrila S2 sa rovnakým dielom rozdelí medzi troch: V1 a V3 tak nadobudnú každý 1/6-inu (1/3-ina z 1/2-ice). 1/6-ina, ktorú by nadobudol V2, ak by žil, sa rozdelí medzi jeho dvoch synov na dve polovice: PV1 a PV2 nadobudnú každý 1/12-inu.

Dedenie podľa hláv

Poručiteľ, ktorý zomrel bez testamentu, mal v čase smrti dvoch žijúcich bratov (B1, B2) a dvoch synovcov (S1, S2) po predumrelom bratovi. Kto bude dedičom podľa Zákona XII tabúl a v akom dedičskom podiele?

Bratia a synovci sú dedičmi druhej skupiny podľa Zákona XII tabúl, v ktorej dedia najbližší agnáti poručiťa. Dedičia druhej skupiny do úvahy prichádzajú iba v prípade, ak poručiť nezanechal ani jedného vlastného dediča (*suus heres*), ktorý predpoklad je splnený.

Na rozdiel od dedenia v prvej skupine, v druhej skupine vylučujú bližší príbuzní vzdialenejších. Dedia iba agnáti toho istého, najbližšieho stupňa. Synovci S1 a S2 sú preto z dedenia vylúčení.

Pozostalosť sa medzi dedičov v druhej skupine delí vždy **podľa hláv** (*in capita*). Dedičmi sa preto stanú B1 a B2 po polovici.

Poručiť zomrel bez testamentu a zanechal šiestich synovcov po troch predumrelých bratoch. V akých podieloch sa stanú dedičmi podľa Zákona XII tabúl?

Najbližší agnátsky stupeň v danom prípade tvoria synovci poručiťa. Hoci bratia poručiťa zanechali synov v rozdielnom počte, pozostalosť sa medzi nich nerozdelí podľa kmeňov tak, ako sme videli v prvej dedičskej skupine. Dedičia druhej skupiny dedia podľa hláv, a preto každý zo synovcov nadobudne rovnaký dedičský podiel, tzn. každý 1/6-inu.

Akrescencia a ustanovenie dediča sčasti podmieniene sčasti nepodmieniene¹⁵

Poručiť v testamente ustanovil: „Titius nech je dedičom k 1/2-ici. Titius nech je dedičom k druhej polovici, ak loď pripláva z Ázie“. Môže Titius ihneď prijať celú pozostalosť?

¹⁵ Prispôsob. Gaius 2 de testam. ad ed. pu. D. 28, 5, 33.

Titius bol jediným ustanoveným dedičom: k polovici nepodmienečne, v druhej polovici pod suspenzívnou podmienkou. Čo do prvej polovice nastala delácia dedičstva okamihom smrti poručiteľa. Túto mohol Titius teda bez ďalšieho prijať.

Delácia dedičstva (prípadne podielu z neho), ktoré bolo zanechané pod suspenzívnou podmienkou, nastávala až v okamihu splnenia kondície. Striktne vzaté by tak mal Titius s prijatím podmiennečne zanechaného podielu vyčkať až do splnenia podmienky. V takom prípade sa však musíme pýtať: komu by pripadla daná polovica, ak by sa podmienka nespĺnila?

V testamente okrem Titia nebol ustanovený nikto iný (žiadny spoludedič, žiadny substitút). Zásada *nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest* vylučovala, aby sa podiel uvoľnil v prospech intestátnej dedičskej postupnosti. Ak preto Titius prijal nepodmienečne zanechaný podiel, boli intestátni dedičia vylúčení. Aj keby sa podmienka nespĺnila, nadobudol by daný podiel v dôsledku akrescencie.

Ius accrescendi bolo logickým dôsledkom zásady *nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*. Podiel, ktorý sa uvoľnil v dôsledku jeho nenadobudnutia niektorým z povolaných dedičov, sa nemohol ponúknuť dedičom intestátnym, pretože súčasné dedenie z testamentu aj zo zákona neprichádzalo do úvahy. Vakantný podiel musel preto prirásť ostatným, ktorí sa na základe predmetného testamentu dedičmi stali. Ak by boli v testamente ustanovení viacerí dedičia, ich dedičské podiely by sa zväčšili pomerne podľa veľkosti ich podielov, pričom vakantný podiel im akreskoval bez ohľadu na ich vôľu a dokonca aj proti nej. Za dediča ustanovený prijatím dedičského podielu, ktorý mu poručiteľ určil, akoby dával súhlas aj s prijatím toho, čo by k nemu mohlo neskôr ešte eventuálne prirásť.

Titius teda nemusel čakať až do ne/splnenia kondície, pretože druhú polovicu by nadobudol aj vtedy, ak by sa podmienka nespĺnila. Vychádzajúc z uvedeného možno povedať, že Titius prijatím polovičného podielu nadobudne celú pozostalosť.

Posúdme však nasledovný prípad.

Poručiteľ v testamente ustanovil: „Titius nech je dedičom k 1/3-ine. Maeivius nech je dedičom k 1/3-ine. Titius nech je dedičom k 1/3-ine, ak loď pripláva z Ázie.“ Mevius dedičstvo prijal. Titius dedičstvo rovnako prijal a nato

zomrel. Po jeho smrti sa splnila podmienka, pod ktorou mu bola zanechaná druhá tretina. V akom podiele bude dedičom Titius a v akom Maevius?¹⁶

Tak, ako v predchádzajúcom prípade, aj tu bol Titiovi zanechaný jeden podiel podmienične, druhý nepodmienične. Rozdiel spočíva v tom, že okrem Titia bol v testamente ustanovený ďalší dedič, ktorý dedičstvo prijal.

Ak by sa podmienka napokon splnila, mal by Titius $2/3$ -iny, Maevius $1/3$ -inu z pozostalosti.

Nesplnením podmienky by sa $1/3$ -ina pozostalosti naopak stala vakantnou a podľa pravidiel akrescencie by prirástla všetkým, ktorí sa na základe daného testamentu dedičmi stali a to pomerne podľa veľkosti podielov, v akých boli dedičmi. Maevius bol dedičom v $1/3$ -ine a Titius rovnako v $1/3$ -ine. Vakantná $1/3$ -ina by sa tak medzi nich rozdelila po polovici, tzn. $1/6$ by prirástla (akrescencia) Titiovi a $1/6$ -ina Maeviovi. Titius by v dôsledku toho mal $3/6$, t.j. $1/2$ -icu a Maevius rovnako $1/2$ -icu z pozostalosti.

Pretože splnenie a nesplnenie podmienky nemali (na rozdiel od predchádzajúceho prípadu) tie isté následky, nemôže Titius prijatím nepodmienične zanechaného tretinového podielu nadobudnúť ihneď aj celý podmienený podiel. Na druhej strane je zrejmé, že Titius za každých okolností (aj ak by sa podmienka nesplnila, prípadne by zomrel pred jej splnením) nadobudne aspoň $1/2$ -icu pozostalosti (polovica z uvoľnenej tretiny by mu totiž akreskovala). Preto možno povedať, že prijatím tretinového, nepodmienične zanechaného podielu, Titius ihneď nadobudne $1/2$ -icu dedičstva.

V našom prípade sa podmienka, pod ktorou bola Titiovi zanechaná $1/3$ -ina, splnila, avšak až po jeho smrti. V čase nastúpenia delácie (splnenia podmienky) už Titius nažive nebol a z toho dôvodu nemohol nadobudnúť celý podmienične zanechaný tretinový podiel. Podiel sa preto stane vakantným a uplatnia sa pravidlá akrescencie. Dospejeme tak k rovnakému záveru, ako v prípade, keby sa podmienka nesplnila: $1/3$ -ina sa rozdelí medzi Maevia a Titia. Obaja budú dedičmi po polovici. Akrescencia nespôsoboala novú deláciu, uskutočňovala sa z toho istého dôvodu, pre ktorý bol ktosi dedičom, pričom bola iba jeho rozšírením. Preto nebolo rozhodujúce, kedy sa uvoľnil podiel, ktorý mal akreskovať, či pred, alebo po smrti ustanoveného dediča, ktorý už dedičstvo prijal.

¹⁶ Prispôsob. Celsus D. 28, 5, 60 (59), 6.

Predstavme si nasledovný prípad:

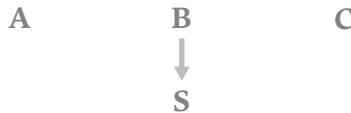
Poručiteľ ustanovil dedičov A, B, C, všetkých k jednej tretine. A a B dedičstvo prijali. B po prijatí zomrel. Po jeho smrti C dedičstvo odmietol.

Podiel dediča C sa stal vakantným až po smrti B. Pretože však B za svojho života dedičstvo prijal (hoci výslovne iba v 1/3-ine), polovica z tretinového podielu C by prirástla aj k jeho podielu. B (respektíve jeho dedičia) by tak nadobudli polovicu pozostalosti.

→ Pozri aj prípad: „Dlžník zaplatil viac, než dlhoval“.

Substitutio vulgaris alebo akrescencia?

Poručiteľ ustanovil za dedičov A, B a C. Pre prípad, že sa B dedičom nestane, ustanovil za dediča S. A a C dedičstvo prijali. B odmietol. Kto nadobudne uvoľnený dedičský podiel?

Poručiteľ zriadil dva dedičské stupne. V prvom stupni za dedičov (inštitútov) ustanovil A, B a C. Pretože výslovne neurčil výšku dedičských podielov, má sa za to, že ich chcel ustanoviť k podielom rovnakým, tzn. každého k 1/3-ine. Za dediča v druhom stupni ustanovil S. S bol ustanovený všeobecne pre prípad, že sa B dedičom nestane (*si B heres non erit, S heres esto*), je preto všeobecným substitútom (*substitutus vulgaris*) B.

B svoj podiel odmietol. Uplatní sa právo akrescencie, tzn. prirastie uvedený podiel v prospech inštitútov A a C, v dôsledku čoho by si v konečnom dôsledku po polovici rozdelili celú pozostalosť? Alebo ho nadobudne S a stane sa tak dedičom v 1/3-ine popri A a C?

Druhá možnosť je správna. Substitúcia mala pred akrescenciou prednosť. Vakantný podiel akreskoval v prospech ostatných dedičov len za predpokladu, že poručiteľ na daný podiel neustanovil substitúta.

A čo v prípade, ak by substitút zomrel pred tým, než B odmietol? *Substitutio vulgaris* bola ustanovením za dediča pod suspenzívnou podmienkou „ak sa inštitút (B) nestane dedičom“. Uvedená podmienka sa mohla splniť až v okamihu, keď B odmietol dedičstvo. Podobne ako v predchádzajúcich prípadoch aj tu sa S musel dožiť splnenia podmienky (nastúpenia delácie). Ak by pred odmietnutím dedičstva zomrel, podiel B by priamo akreskoval v prospech A a C.

VO Z SR všeobecné náhradníctvo zakotvené nie je. Neexistenciu zákonnej úpravy všeobecného náhradníctva podčiarkuje aj ustanovenie § 478 OZ SR, v zmysle ktorého: „Akékoľvek podmienky pripojené k závetu nemajú právne následky.“

Napriek tomu sa všeobecná substitúcia v praxi využíva. Na danú situáciu ešte v šesťdesiatych rokoch minulého storočia reagovala judikatúra,¹⁷ ktorá uznajúc opodstatnenosť všeobecného náhradníctva v našom právnom poriadku, akceptovala možnosť platne ustanoviť náhradného dediča.

Príkaz (modus) versus podmienka (condicio)¹⁸

Poručiteľ v testamente ustanovil: „A, B a C nech sú mojimi dedičmi. Dedičovi A prikazujem, aby mi postavil pomník, rovnaký aký má Publius Septimius Demetrius na via Salaria. Ak mi taký pomník nepostaví, nech zaplatí pokutu vo výške 500 sesterciov.“ Na via Salaria Publius Septimius Demetrius žiadny pomník nemá. Nachádza sa tam však pomník Publia Septimia Damu.

Poručiteľ ustanovil za dedičov A, B, C. A súčasne zažalil príkazom (*modus*), na základe ktorého mal byť A povinný postaviť mu pomník. Príkaz nemá vplyv na účinnosť dedičskej inštitúcie. Delácia nastane ihneď a A preto pozostalosť bez ďalšieho môže prijať. Prijatím pozostalosti však na seba prevezme povinnosť príkaz splniť.

¹⁷ Zborník stanovísk, správ o rozhodnutí súdov a súdnych rozhodnutí najvyšších súdov (ČSSR, ČSR a SSR), Sv. I, 1965 – 1967. Praha: SEVT, 1974, s. 551 – 552: „Ustanovenia OZ o dedení, najmä § 476 a § 477 OZ o záвете, nevyklučujú ustanovenia náhradného dediča v záвете pre prípad, že závetom ustanovený dedič dedičstvo nenadobudne. Ustanovenie § 478 OZ o tom, že akékoľvek podmienky pripojené k závetu nemajú právne následky, nebráni tzv. všeobecnému náhradníctvu. Podmienkami v zmysle ustanovenia § 478 OZ treba rozumieť iba obmedzenia, príkazy a zákazy, ktoré podľa vôle závetcu majú obmedziť dedičov vo voľnej dispozícii jeho majetkom.“

¹⁸ Prispôsob. Alfenus 5 Dig. D. 35, 1, 27.

Pre prípad, že A danú povinnosť nesplní, uložil mu poručiteľ pokutu vo výške 500 sesterciov. Povinnosť zaplatiť pokutu bola teda podmienená nesplnením príkazu.

Ak by A pomník nepostavil, kto môže od neho požadovať zaplatenie pokuty? Poručiteľ v tomto čase už nažive nie je. Do pozície poručiteľa však vstupujú jeho dedičia. A nebol jediným dedičom. Zaplatenie pokuty by mohli požadovať jeho spoludedičia B a C.

V čom by spočíval rozdiel, ak by poručiteľ ustanovenému dedičovi postavenie pomníka neuložil vo forme príkazu, ale formuloval by to ako suspenzívnu podmienku, a síce: „A nech je dedičom, ak mi postaví pomník“? V takomto prípade by boli účinky inštitúcie (delácia) odložené až do okamihu postavenia pomníka. Až v momente, keď by A pomník postavil, ponúklo by sa mu na základe testamentu dedičstvo a mohol by ho účinne prijať. Za týchto okolností by sa A mohol slobodne rozhodnúť, či pomník postaví a stane sa dedičom, alebo nie. Nariadenie pokuty by v prípade suspenzívnej podmienky nemalo zmysel: ak by A pomník nepostavil, nemohol by sa stať dedičom. Pokuta bola sankciou pre prípad porušenia povinnosti. V prípade suspenzívnej podmienky, by však A povinný nebol. Rozdiel príkazu oproti suspenzívnej podmienke teda možno vyjadriť nasledovne: suspenzívna podmienka odkladá (účinky dispozície, ku ktorej je pripojená), ale nenúti. *Modus* núti, ale nesuspenduje.

Problém v našom prípade nastal, keď sa zistilo, že poručiteľ požadoval postavenie pomníka podľa pomníka, ktorý neexistuje: Publius Septimius Demetrius na *via Salaria* žiadny pomník nemá. Pretože sa ale dalo zistiť (poručiteľ s najväčšou pravdepodobnosťou namiesto Publius Septimius Dama napísal Publius Septimius Demetrius), aký pomník si poručiteľ prial, nemá nesprávne označenie vplyv na existenciu povinnosti. A je povinný postaviť pomník, aký má Publius Septimius Dama. Ak ho nepostaví, môžu B a C požadovať zaplatenie pokuty.

Rakúske občianske právo s nesplnením príkazu spája rovnaké účinky, aké by nastali, ak by obsah príkazu bol vyjadrený formou rezolútívnej podmienky.

§ 709 ABGB: *Hat der Erblasser jemanden einen Nachlaß unter einem Auftrage zugewendet, so ist dieser Auftrag als eine auflösende Bedingung anzusehen, daß durch die Nichterfüllung des Auftrages der Nachlaß verwirkt werden solle.*

Ak poručiteľ niekomu zanechal dedičstvo spolu s príkazom, tak treba na daný príkaz hľadieť ako na rozvázovaciu podmienku, že nesplnením príkazu má ustanovený pozostalosť stratiť.

V rímskom práve bol takýto prístup neuplatniteľný, pretože odporoval zásade *semel heres semper heres*: ten, kto sa stal dedičom poručiteľa, nemohol viac svoju pozíciu stratiť. Ak by poručiteľ pre prípad nesplnenia príkazu nenariadil žiadnu sankciu, uplatnili by sa k vynúteniu splnenia povinnosti iné prostriedky. Do úvahy prichádzala *actio praescriptis verbis* v prípadoch, v ktorých mali ostatní dedičia na splnení príkazu záujem, alebo pôsobenie na zaťaženého dediča v konaní o rozdelení pozostalosti, alebo prétorské odopretie žalôb zaťaženému dedičovi až do splnenia príkazu.

Institutio ex certa re a idea univerzálnej sukcesie

Poručiteľ zriadil testament, v ktorom za dedičov ustanovil A a B. Neskôr zriadil druhý testament nasledovne: „C sa má stať dedičom Korneliánskeho pozemku, D sa má stať dedičom Titiánskeho pozemku.“ Kto bude dedičom a v akom podiele?

Ktorý z daných testamentov je platný? Všeobecne zrušuje neskorší testament ten skorší za predpokladu, že je neskorší testament platný. Ak bol neskorší testament zriadený platne, zostal ten skorší neplatným aj vtedy, ak sa na základe neskoršieho testamentu nikto dedičom nestal (pretože napríklad ustanovený dedič dedičstvo odmietol, alebo zomrel pred tým, než dedičstvo prijal, alebo ak sa nesplnila podmienka, pod ktorou bol za dediča ustanovený). Za daných okolností by nastupovali intestátni dedičia poručiteľa.¹⁹

V našom prípade sa však otvára otázka platnosti neskoršieho testamentu. Prečo? Pretože dedičia C a D boli ustanovení *ex re certa* – k určitej veci a nie k celej pozostalosti, prípadne k podielu z nej.

Ustanovenie dediča k určitej veci alebo právu bolo v rozpore s myšlienkou dedenia ako univerzálnej sukcesie. Dedič (*heres*) bol ten, kto vstupoval do všetkých (zdediteľných) práv a povinností zomretého. Preto sa otvára otázka, či v danom prípade ide vôbec o platné ustanovenie za dediča (*institutio heredis*). Jednotlivú vec alebo právo mohol poručiteľ zanechať len prostredníctvom odkazu. Platnosť odkazu (tak ako aj všetkých ostatných testamentárnych dispozícií) však predpokladala, aby sa na základe testamentu (v ktorom bol odkaz obsiahnutý) niekto stal dedičom.

¹⁹ Just. Inst. 2, 17, 2.

*Paulus 1 ad Vitell. D. 50, 17, 181: Si nemo subit hereditatem,
omnis vis testamenti solvitur.*

Ak nikto nenastúpil do pozostalosti, celý testament sa zruší.

Náš testament okrem ustanovenia C a D neobsahuje žiadne iné ustanovenie za dediča. Že by mohli dané dve ustanovenia platiť ako odkazy, je preto vylúčené.

Pretože sú dotknuté dedičské inštitúcie v rozpore s podstatou dedenia, ponúkalo by sa ako riešenie posúdiť ich ako neplatné. Uvedené by však malo za následok neplatnosť celého testamentu a tým nastúpenie intestátneho dedenia. Rímske dedičské právo bolo však ovládané snahou zachovať testament v platnosti (*favor testamenti*). V pochybnostiach hľadali právnici takú interpretáciu obsahu testamentu, ktorá by zachovanie testamentu umožnila. Podržanie testamentu niekedy predpokladalo nevyhnutnosť upustenia od úplného uskutočnenia poručiteľovej vôle. Vychádzalo sa z toho, že čiastočná realizácia testamentu je vhodnejšia, než jeho kompletná neúčinnosť.

A uvedené sa prejavilo aj pri inštitúcii *ex re certa* a síce s nasledovným riešením: dedičmi budú C a D tak, akoby konkrétne veci (ku ktorým boli ustanovení) spomenuté neboli. C a D sa stanú dedičmi celej pozostalosti a to v rovnakých podieloch, t. j. každý z nich dedičom k 1/2-ici.²⁰

Pretože boli obidve inštitúcie prostredníctvom uvedenej interpretácie zachované v platnosti, bol platný aj neskorší testament. A neskorším platným testamentom bol zrušený skorší.²¹

Ak by poručiteľ v neskoršom testamente ustanovil, že sa má zachovať aj skorší testament (čo v našom prípade neurobil), postupovalo by sa nasledovne: C a D by boli síce posudzovaní ako dedičia k celej pozostalosti, ustanovenia predchádzajúceho testamentu by však platili ako fideikomisy. Uvedené by malo za následok, že C by si v konečnom dôsledku mohol ponechať iba Korneliánsky, D iba Titiánsky pozemok a ostatné by ako fideikomisy museli vydať osobám pôvodne ustanoveným v skoršom testamente, ktoré by tak mali postavenie fideikomisárov.

Technicky: C a D by prijatím dedičstva nadobudli po polovici celú pozostalosť. Osoby ustanovené v skoršom testamente by však voči nim mali obligačný nárok na vydanie toho, čo okrem Korneliánskeho a Titiánskeho pozemku do dedičstva patrilo.

²⁰ Ulpianus 5 ad Sab. D. 28, 5, 9, 13; Paulus 1 ad Sab. D. 28, 5, 10; Iavolenus 7 epist. D. 28, 5, 11.

²¹ Marcianus 4 inst. D. 36, 1, 30.

Uvedené interpretačné pravidlo by platilo analogicky aj v tom prípade, ak by poručiteľ ustanovil: „dedičom celého majetku s výnimkou Korneliánskeho pozemku²² sa má stať A“ (*heredis institutio detracta certa re*). Na dané ustanovenie by sa hľadelo tak, akoby bol dedič ustanovený bez zmienky Korneliánskeho pozemku a teda bez ďalšieho k celej pozostalosti.

Inak v slovenskom práve. Slovenský OZ nepozná inštitút odkazu (legatum). Poručiteľ môže dediča ustanoviť k celej pozostalosti, k určitému podielu z pozostalosti, prípadne iba k určitej veci alebo právu.

§ 477 OZ SR: V závete poručiteľ ustanoví dedičov, prípadne určí ich podiely alebo veci a práva, ktoré im majú pripadnúť. [...]

Aj dedič ustanovený len k určitej veci alebo právu však zodpovedá za dlhy poručiteľa, čím sa odlišuje od okazovníka (legatára).

§ 470 ods. 2 OZ SR: Ak je viac dedičov, zodpovedajú za náklady poručiteľovho pohrebu a za dlhy podľa pomeru toho, čo z dedičstva nadobudli, k celému dedičstvu.

²² Licinius 2 reg. D. 28, 5, 75.